

Rys historyczny działalności lwowskich sanatoriów Kieselka i Maryówka przed rokiem 1914

The historic outline of the activity of Lvov sanatoriums Kieselka and Maryówka before 1914

Исторический очерк о работе Львовских курортов Киселька и Марыювка до 1914 года

Sławomir Jandziś¹, Stanisław Zaborniak²

¹Institut Fizjoterapii Wydziału Medycznego, Uniwersytet Rzeszowski

²Katedra Historii Kultury Fizycznej, Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski

Streszczenie

Autorzy przedstawili działalność dwóch czołowych lwowskich zakładów wodoleczniczych: Sanatorium „Kieselka” i „Maryówka”. Opisali okoliczności powstania i rozwoju nowoczesnych jak na owe czasy zakładów, zwracając szczególną uwagę na stosowane w nich metody wodolecznictwa, fizykoterapii i masażu oraz różne formy gimnastyki leczniczej. Z analizy materiału źródłowego wynika, że leczenie w Sanatoriach Kieselka i Maryówka miało znamiona kompleksowej rehabilitacji medycznej, swoim poziomem nie odbiegało od renomowanych europejskich sanatoriów. Działalność opisywanych zakładów przyczyniła się do rozwoju balneologii i medycyny fizykalnej, a w kolejnych latach stanowiła podstawy do powstania rehabilitacji w Polsce.

Słowa kluczowe: wodolecznictwo, medycyna fizykalna, historia rehabilitacji, Lwów

SUMMARY

Authors described the activity of two leading Lvov hydrotherapy plants : Sanatorium “Kieselka” and “Maryowka”. They described circumstances of the establishment and the development of modern for those times plants, paying special attention to the applied there methods of the hydrotherapy, physiotherapy and massage and different forms of the healing gymnastics. As results from analysis of the source material, that treatment in Kieselka and Maryowka Sanatoriums had hallmarks of the comprehensive medical rehabilitation, its level didn’t run away from prestigious European sanatoriums. Activity of described units played a big role in the development of balneology and physical medicine and in consecutive years constituted bases for the creation of the rehabilitation in Poland.

Key words: hydrotherapy, physical medicine, history of the rehabilitation, Lvov

РЕЗЮМЕ

Авторы описывают деятельность двух главных Львовских водолечебных учреждений: курортов “Киселька” и “Марыювка”. Описаны обстоятельства возникновения и развития современных, по тем временам, учреждений, обращено особое внимание на методы водолечения, физиотерапии и массажа, а также различных форм лечебной физкультуры. Из анализа исходного материала следует, что лечение в санаториях Киселька и Марыювка носило признаки комплексной медицинской реабилитации, а по уровню – не отличалось от известных европейских курортов. Деятельность описанных учреждений внесла весомый вклад в развитие курортов и физиотерапии, а в последующие годы стала основой создания реабилитации в Польше.

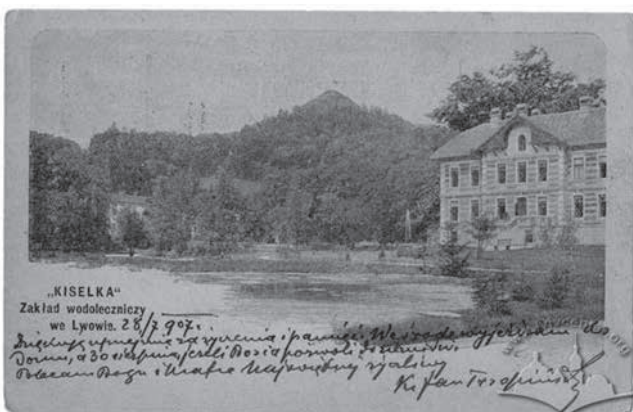
Ключевые слова: водолечение, физиотерапия, история реабилитации, Львов

Acta Balneol., TOM LVI, Nr 1 (135)/2014, s. 56-60

W XIX- wiecznej Europie ogromną popularnością cieszyła się hydroterapia. Dzięki działalności Wincentego Priessnitza i Sebastiana Kneipa oraz naukowej interpretacji leczniczego działania kąpeli przeprowadzonej przez prof. Wilhelma Winternitza, „bywanie u wód” stało się modne w coraz szerszych kręgach społecznych. Powstawały nowe uzdrowiska oraz liczne sanatoria i zakłady wodolecznicze, lokalizowane najczęściej w pobliżu dużych miast. Proces ten miał miejsce również na ziemiach polskich, czego najlepszym przykładem jest Lwów. Do wybuchu I wojny światowej działały tam: Zakład Kąpielowy Św. Anny, Prywatny Zakład Wodoleczniczy i Sanatorium Dra Majewskiego, Zakład Wodoleczniczy Doc. Kowalskiego, Zakład Kąpeli Leczniczych Dra Serbeńskiego, Zakład Kąpielowy Bratkowskiego, Sanatorium Dra Eugeniusza Weigla, Zakład Kąpielowy Dianny. Zdaniem autorów wśród wielu działających w stolicy Galicji zakładów wodoleczniczych na szczególną uwagę zasługują dwa sanatoria: Kisielka i Maryówka.

Sanatorium dyetetyczne i Zakład fizyko-hydro-terapeutyczny Kisielka mieściło się u stóp góry zamkowej w kilku piętrowych, murowanych willach otoczonych rozległym parkiem pośrodku którego znajdował się staw z łodziami do dyspozycji kuracjuszy. Pierwsze doniesienia o zbawieniach dla zdrowia korzyściach z kąpeli w Zakładzie pojawiły się w prasie lwowskiej w latach 50-tych XIX wieku. Były to najczęściej podziękowania pacjentów dla kierującego zakładem Franciszka Medweja. Uwagę przyciąga list otwarty znanego pisarza Kornela Ujejskiego opublikowany w Dzienniku Literackim, gdzie czytamy: „.....gdybym mógł cały mój naród, chorujący na nerwy, napędzić i zmieścić w twoim zakładzie, tobym to uczynił; gdybym mógł oblać go i wykąpać w zdrowej wodzie – byłbym szczęśliwy” [1].

Więcej informacji dostarcza nam broszurka z 1862 roku, autorstwa Rafała Korytkowskiego „Rezultata kuracji wodą i gimnastyką pode Lwowem w Kisielce”. Dowiadujemy się z niej o krytyce, lwowskiego środowiska lekarskiego, poczynają dyrektora zakładu, leczącego pacjentów bez stosownego wykształcenia medycznego. W reakcji na tę krytykę dyrektor Franciszek Medwej odbył podróż naukową, odwiedzając wiele zagranicznych zakładów hydropatycznych. Najdłużej przebywał w zakładzie dra Putzara w pobliżu Drezna, gdzie otrzymał „sądownie legalizowane świadectwo,

Fot. 1. Zakład wodoleczniczy „Kisielka” na karcie pocztowej. Lwów 1907.

Fot. 2. 1912 r. Lwów jedna z willi Zakładu Fizyko-hydro-terapeutycznego „Kisielka” ul. Kąpielna 6.

uzdolnienia leczenia wodą wszelkich słabości”. Po powrocie do kraju wystąpił do władz o przyznanie koncesji na prowadzenie zakładu, którą po zatrudnieniu w nim znanego lwowskiego patomorfologa dra F. Gatschera otrzymał. Do kuracji w zakładzie wykorzystywano obfite źródło zimnej wody bijące u stóp góry zamkowej, wdrożono poznane na zachodzie Europy najnowsze metody hydroterapii. W kuracji stosowano również gimnastykę leczniczą i dietetykę [2].

W roku 1871 dyrektorem zakładu został dr Wenanty Piasecki, który już w trakcie odbywania studiów lekarskich w Uniwersytecie w Pradze kształcił się w zakresie wodolecznictwa i gimnastyki leczniczej. Również po odbyciu kursu chirurgii w Uniwersytecie Lwowskim dr Wananty Piasecki udał się do Szwajcarii, gdzie odbył praktykę w Zakładzie Wodoleczniczym dra Halma w Weid, a następnie zwiedził zakłady przyrodolecznicze w Gröfenbergu, Meranie, Warthenbergu i Königswarten [3].

Nowy dyrektor wraz z właścicielem Zakładu, Karolem Kisielką odwiedził najbardziej znane zakłady wodolecznicze w Europie. Doświadczenia jakie wynieśli z podróży skutkowały przebudową i modernizacją sanatorium. Od tego czasu w „Kisielce” pacjenci mogli leczyć się przez cały rok, korzystając z nowoczesnej jak na owe czasy aparatury medycznej. Jednocześnie w ogrodach pojezuickich otworzyli zakład kąpielowy Djanny [4].

Wysoki poziom udzielanych w Kisielce świadczeń medycznych zapewnił kolejny dyrektor dr Edmund Kowalski, któremu Wydział Medyczny Uniwersytetu Lwowskiego w roku 1901 nadał tytuł docenta na podstawie rozprawy habilitacyjnej na temat: „O wpływie zabiegów wodoleczniczych na zachowanie się ciepłoty w ustroju” [5].

Jak podaje Przewodnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicji, w roku 1912 w Sanatorium dyetetycznym i Zakładzie fizyko-hydro-terapeutycznym Kisielka przy ul. Kąpielnej 6 można było skorzystać z kąpeli elektrycznych, świetlnych i czterokomorowych, kąpeli tlenowych i z kwasem węglowym, kąpeli mineralnych, słonecznych i powietrznych. Stosowano również gimnastykę leczniczą, metodę mechanoterapii prof. Gustawa Zandera, masaże, elektryzację oraz inhalację tlenową i żywiczną.

Lekarzem kierującym Zakładem w tym czasie był dr Jan Woytkowski [6].

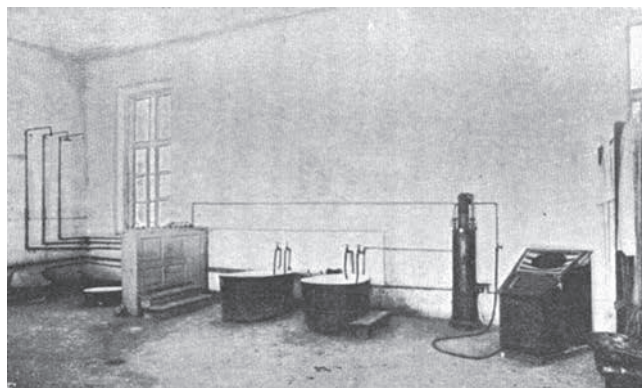
Mniej informacji mamy na temat właściwości wód wykorzystywanych do leczenia w Sanatorium Kisielka. Jedynie oficjalny organ Polskiego Towarzystwa Balneologicznego – Przegład Zdrojowo-Kąpielowy i Przewodnik Turystyczny z roku 1910 przedstawia tabelę z najważniejszymi chorobami przewlekłymi, nadającymi się do leczenia w polskich zdrojowiskach i uzdrowiskach. Wynika z niej, że w Kisielce leczy się: *nerwice ogólne i przewlekłe choroby nerwowe z tłem anatomicznym oraz zatrucia morfinowe, wyskokowe, nikotynowe i rtęciowe* [7].

Drugim znanym zakładem wodoleczniczym było uzdrowisko klimatyczno-hydropatyczne „Maryówka”, położone w jednej z najpiękniejszych okolic Lwowa w dolinie rzeczki Maruńki, oddalone jedynie 3 km od stolicy Galicji. Zbudował je w 1890 r. lwowski przemysłowiec Emil Brajer według wzorów prof. Winternitza. W pierwszych latach działalności uzdrowiskiem kierował dr Legeżyński. W 1892 r. do dyspozycji pensjonariuszy służyło kilka willi i budynek gościnno-leczniczy, który był zarazem właściwym domem zdrojowym. Na jego parterze znajdowała się duża sala gimnastyczna, na piętrze restauracja, sala towarzyska oraz pomieszczenia mieszkalne. Natomiast trzecia - najwyżej położona kondygnacja wyposażona była w urządzenia do hydroterapii [8].

W roku 1899 kierownictwo Zakładu objął dr Józef Zakrzewski. Był on specjalistą położnictwa ze stażem odbytym w klinikach Innsbrucka, Monachium i Wiednia, ale po powrocie do kraju dla młodego położnika nie było wolnego etatu we Lwowie. W tych okolicznościach postanowił podjąć pracę w „Maryówce”. Rok później z powodu ogromnych

Fot. 3. 1891 r. budynek sanatorium klimatyczno-hydropatycznego „Maryówka”.

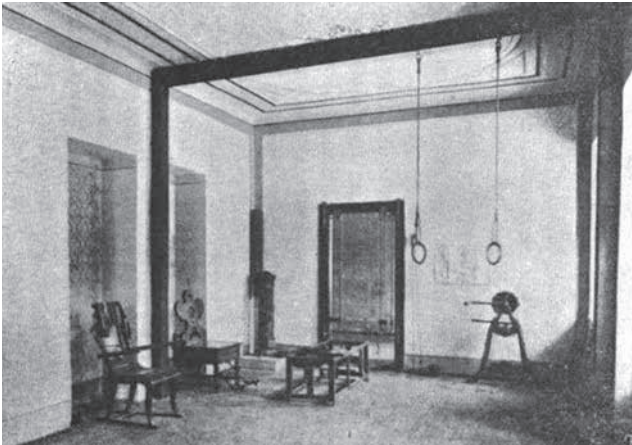
Fot. 4. Sala kąpielowa męska w Sanatorium „Maryówka”.

kosztów budowy nowoczesnego sanatorium jego właściciel zbankrutował i obiekt został wystawiony do publicznej licytacji. Kupił go znany we Lwowie inżynier Karol Richtmann. Niebawem doktor Zakrzewski został współnikiem Richtmanna, a po kilku latach jedynym właścicielem Zakładu. Dzięki swojej wiedzy i systematycznej pracy stworzył sanatorium, które stało się jedną z najlepszych tego rodzaju placówek na ziemiach polskich. Sanatorium cieszyło się dobrą reputacją w lwowskim towarzystwie, niejednokrotnie leczyła się tutaj znana pisarka Gabriela Zapolska oraz wielu wybitnych profesorów lwowskich uczelni. Więcej o ciekawych zdarzeniach z życia towarzyskiego „Maryówki” dowiedzieć się możemy ze wspomnień syna właściciela dra Aleksandra Zakrzewskiego [9].

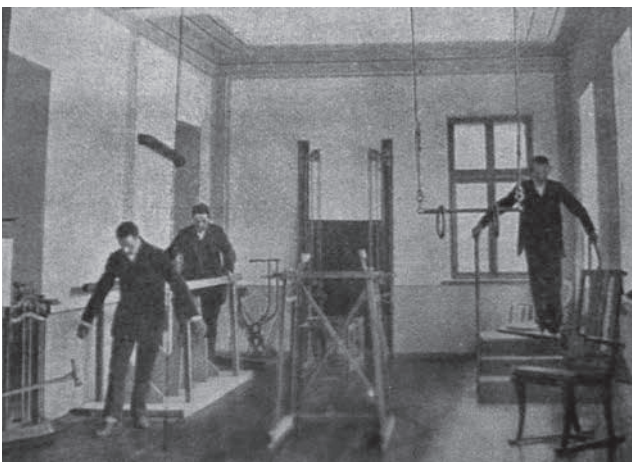
Zakład wyposażony był w pierwszorzędnej jakości urządzenia do wodolecznictwa wykonane według szkiców i wskazówek prof. Winternitza. Szczegółowo pisze o tym dr Józef Zakrzewski w książce pt. *„Maryówka Sanatorium i Zakład Wodoleczniczy”* wydanej w 1902 roku we Lwowie. Dowiadujemy się z niej, że Zakład posiadał dużą salę męską zawierającą: *...wszelkie tusze tak zimne jak i ciepłe i mieszane (szkockie), dolne, górne i boczne; tusze parowe, wanny drewniane; kąpiel parową szafkową oraz łóżko parowe dla stosowania naparzań miejscowych, kilka tapczanów dla zawijania w koce lub odpoczynku po parówce*. Podobne wyposażenie posiadała mniejsza sala dla kobiet. Dodatkowo pacjenci mogli korzystać z oddzielnych gabinetów, gdzie wykonywano kąpiel elektryczną faradyczną i dwukomorową systemu prof. Gärtnera oraz z kąpeli gazowych. W Zakładzie stosowano wszelkie inne kąpiele mineralne z wykorzystaniem soli morskiej, iwonickiej, rabczańskiej i innych [10].

Z informacji zawartych w Przegładzie Zdrojowo-Kąpielowym i Przewodniku Turystycznym wynika, że do wskazań leczniczych w Sanatorium Maryówka należały: *choroby kobiece, nerwice ogólne i przewlekłe choroby nerwowe z tłem anatomicznym, zatrucia morfinowe, wyskokowe, nikotynowe i rtęciowe* [11].

Zakład mógł pomieścić jednocześnie najwyżej 35 osób i taka liczba kuracjuszy przebywała w nim w miesiącach letnich: czerwcu, lipcu i sierpniu. W pozostałych miesiącach wahała się między 15-20 osobami, a w zimie spadała do 5 [12].

Fot. 5. Sala gimnastyczna w Sanatorium „Maryówka”.

Fot. 6. Sala ćwiczeń wg. metody dr. Frenkla w Sanatorium Maryówka pod Lwowem. „Przewodnik Kąpielowy”, nr 9, 1904.

Po objęciu kierownictwa Zakładu dr Józef Zakrzewski wybrał się w podróż naukową do kilku zagranicznych kurortów celem wprowadzenia nowych metod leczenia. Jak podaje Gazeta Lwowska z 1901 roku „...na wzór ich wprowadza w r. b. kilka nowych urządzeń. Mianowicie na stoku południowym lasu urządzono park, wśród którego część dokładnie odgradzoną, a zaopatrzoną w przeróżne przyrządy do gimnastyki i pracy fizycznej przeznaczono na tak zwane kąpiele powietrzne na wzór podobnych u dra Lachmana w Dreźnie. W innej części parku pomieszczono kąpiele słoneczne w zacisznej i stosownie zabezpieczonym miejscu” [13].

Metody te uzupełniły stosowaną już w Zakładzie gimnastykę leczniczą i masaż. Do prowadzenia ćwiczeń przeznaczono specjalną salę wyposażoną w modne w tym czasie w całej Europie aparaty do mechanoterapii: „...przyrząd ciężarkowy „Sanitas”, prócz tego przyrządu używam ergostatu, bicykla z oporami, krzesła oddechowego dla ruchów klatki piersiowej, drążka, kółek i poręczy” [14].

Największym osiągnięciem dra Józefa Zakrzewskiego było zastosowanie (po raz pierwszy w naszym kraju) metody znanego szwajcarskiego lekarza dra Frenkla w leczeniu ataksji. W tym celu dr Zakrzewski udał się w roku 1900 do

zakładu prof. Goldscheidera w Berlinie, aby poznać założenia teoretyczne i praktyczny sposób wykonywania ćwiczeń. Po powrocie do Lwowa urządził w swoim zakładzie specjalną salę mającą 17 metrów długości i 5 metrów szerokości, gdzie prowadził terapię. Ćwiczenia metodą Frenkla stosowane są do tej pory np w leczeniu stwardnienia rozsianego [15].

W roku 1901 w Sanatorium „Maryówka” wprowadza (jako drugi zakład w Austrii, a pierwszy na ziemiach polskich) metodę leczenia mułem Fango. Był on wydobywany z krateru wulkanicznego i sprowadzany do Lwowa w beczkach z miejscowości Battagli w północnych Włoszech. Ze względu na specjalne właściwości (aseptyczność, utrzymanie przez długi czas temperatury, szczelne przyleganie do ciała) był wykorzystywany do okładów i służył do leczenia schorzeń reumatycznych, neurologicznych i kobiecych [16].

Jak wynika z licznych ogłoszeń reklamowych ukazujących się w prasie w Sanatorium „Maryówka” stosowano masaż leczniczy. Wykonywali go najczęściej przeszkoleni kąpielowi. Oryginalną metodą było połączenie masażu z działaniem prądu faradycznego. Powszechnie stosowano elektroterapię (w postaci prądu stałego i zmiennego) w leczeniu chorób nerwów i mięśni, neuralgiach, porażeniach i niektórych chorobach rdzenia [17].

W czasie I wojny światowej budynki sanatorium znalazły się na linii frontu i zostały częściowo zrujnowane, a sprzęt zniszczony i rozkradzony. Tak zakończyło działalność znakomite podmiejskie uzdrowisko „Maryówka”.

WNIOSKI

Z licznych zakładów wodoleczniczych działających przed I wojną światową we Lwowie na szczególną uwagę zasługują dwa z nich: Sanatorium Kisielka i Zakład Wodoleczniczy Maryówka. Wysoki poziom świadczonych w nich usług medycznych wynikał z wiedzy i umiejętności organizacyjnych kolejnych dyrektorów oraz działalności naukowej lekarzy zatrudnionych w tych zakładach. Duże znaczenie miały również liczne zagraniczne podróże naukowe, któ-

Fot. 7. Reklama Sanatorium „Maryówka”. Gazeta Lwowska 1901, nr 90, s.12.

re pozwoliły przenieść najnowsze metody fizjoterapii na ziemię polskie. Dzięki temu leczenie w opisywanych Zakładach poziomem nie odbiegało od najlepszych europejskich ośrodków. Stosowane metody wodolecznictwa, różne formy gimnastyki leczniczej, fizykoterapii i masażu sprawiły, że leczenie w Sanatoriach Kisielka i Maryówka miało znamiona kompleksowej rehabilitacji medycznej. Działalność opisywanych zakładów przyczyniła się również do rozwoju balneologii i medycyny fizykalnej, a w kolejnych latach stanowiła podstawy do powstania rehabilitacji w Polsce.

Piśmiennictwo

1. **Ujejski K.:** List otwarty do p. Franciszka Medweja dyrektora Zakładu kuracji wodą w Kisielce. Dziennik Literacki 1859, Nr 33, 4.
2. **Korytkowski R.:** Rezultata kuracji wodą i gimnastyką w Kisielce pod Lwowem. Lwów 1862.
3. **Piasecki W.:** Dzieje Zakładu Wodoleczniczego w Zakopanem [w] Pamiętnik Towarzystwa Tatrzańskiego, t. VIII, Kraków 1883, 124.
4. Gazeta Narodowa, 1872, Nr 155, 3.
5. Gazeta Lwowska, 1901, Nr 119, 2.
6. Przewodnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicji. Lwów 1912, 108.
7. Przegląd Zdrojowo-Kąpielowy i Przewodnik Turystyczny, 1910, Nr 3, 11.
8. **Zieleniewski M.:** Ilustrowany opis krajowych zakładów zdrojowo-kąpielowych i klimatyczno-leczniczych: Kraków 1894, 64.
9. **Zakrzewski A.:** Sanatorium Mariówka i medycyna. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1975, passim.
10. **Zakrzewski J.:** Maryówka Sanatorium i Zakład Wodolecznicy. Lwów 1902, 7-11.
11. Przegląd Zdrojowo-Kąpielowy i Przewodnik Turystyczny, 1909, Nr 3, 2.
12. **Wiczkowski J.:** Lwów. Jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik po mieście. Lwów 1907, 338.
13. Gazeta Lwowska, 1901, Nr 93, 3.
14. **Zakrzewski J.:** Maryówka Sanatorium i Zakład Wodolecznicy. Lwów 1901, 18.
15. Przewodnik Kąpielowy, 1904, Nr 9, 4.

Wkład autorów:

Według kolejności

Konflikt interesu:

Autorzy nie zgłaszają konfliktu interesów.

Pracę nadesłano: 25.06.2012 r.

Zaakceptowano: 18.03.2014 r.

ADRES DO KORESPONDENCJI:

Sławomir Jandziś

36-072 Świlcza 84a

woj. Podkarpackie

tel.: 504-068-500

e-mail: jandziss@o2.pl